

BÀRCINO

La fundació de Barcelona, malgrat les llegendes que l'atribueixen a Hèrcules o les hipòtesis a faor de la cèlebre nissaga [cartaginesa](#) dels [Barca](#), es va produir com una colònia de dret romà, segons tots els indicis arqueològics i les fonts clàssiques. Bàrcino, amb el nom oficial complet de *Colonia Iulia Augusta Paterna Fauftia Barcino*, va ser fundada per l'emperador [August](#) cap a l'any 14 a.C., un cop acabades les guerres càntabres i en plena reforma administrativa i viària del nord-est de la península. És, per tant, una fundació tardana respecte de les altres ciutats romanes de l'actual Catalunya.

La ciutat es va alçar damunt un petit turó anomenat en l'edat mitjana mont Tàber (15 m. sobre el nivell del mar), enmig del fèrtil pla situat entre el Llobregat i el Besòs i entre la serra de Collserola i el mar. El territori (*ager*) va ser objecte d'una parcel·lació o centuriació entre els colons i d'una intensa explotació agrícola per mitjà de nombroses *uillae*. Una dels produccions més comercialitzades de la zona era el vi, però també s'hi van conrear cereals. Es van practicar també la pesca, en la qual destacaven per la seva fama les ostres. Altres recursos presents en el territori van ser el ferro de les mines de Gavà i el gres de Montjuïc, el material constructiu per excel·lència per a la major part de les edificacions de Bàrcino. El comerç va ser un altre motor econòmic de la ciutat. En aquest sentit cal destacar que el Llobregat era una important via de comunicació cap a l'interior.

L'extensió de la colònia, delimitada per unes muralles amb torres i quatre portes, no superava les deu hectàrees. S'hi va respectar l'[estructura habitual de les fundacions romanes](#): el seu recinte era rectangular, tot i que amb els angles retallats per adaptar-se al relleu del turó. Els dos carrers principals partien de les quatre portes i formaven una creu: el *Decumanus Maximus* s'estenia sobre l'eix muntanya-mar ara ocupat pels actuals carrers del Bisbe, de la Ciutat i del Regomir, mentre que el *Cardo Maximus* seguia l'eix perpendicular al primer (Besòs-Llobregat), corresponent als actuals carrers de la Llibreteria i del Call. Tant els carrers principals com els secundaris (*decumani* i *cardines minores*) eren originàriament amples, amb clavegueres, i formaven una quadrícula.

Els primers colons van ser d'origen italià. La població era reduïda, d'uns 2000 habitants com a màxim. Tant per la seva població com per la seva extensió, la mida de la ciutat era petita respecte d'altres fundacions agústees i de la magnificència del seu espai públic (fòrum i temple). Això s'explica segurament perquè des de bon principi va ser concebuda com un centre administratiu i religiós d'una àrea més àmplia, que abraçaria altres nuclis urbans preexistents i vil·les de la Laietània.

S'han trobat restes de diversos **habitatges** del tipus *domus*, sobretot sota la Plaça del Rei i els seus voltants (actualment visibles al [Museu d'Història de la Ciutat](#)), el carrer del Bisbe Caçador i la plaça de Sant Miquel. D'altres cases privades se'n van poder rescatar bells mosaics com els de les tres Gràcies i la cursa de circ. En canvi no s'han localitzat, per ara, *insulae*. Les [termes](#) públiques, ara sota la mateixa plaça de Sant Miquel, van ser donades a la ciutat per la família Minici Natal el 125 d.C. Aquesta família, pròxima a l'emperador, va ser una de les més notables de la Barcelona romana i va accedir a la categoria social més elevada, la [classe senatorial](#). Fins i tot consta que [Luci Minici Natal](#) va participar amb una quadriga en els [Jocs Olímpics](#) del 129 d. C.

El [fòrum](#) de Bàrcino es trobava en la confluència del *Decumanus Maximus* amb el *Cardo Maximus* i abraçava un ampli espai situat aproximadament entre els carrers de la Llibreteria, de la Pietat, de Sant Domènec del Call i de la Frèneria, incloent l'actual palau de la Generalitat. S'hi alçava un gran [temple](#), construït a l'últim quart del s. I a.C. i probablement dedicat al [culte imperial](#). Era un temple de planta rectangular, hexàstil (6 x 11 columnes) i perípter, amb dues columnes *in antis*. Avui se'n conserven quatre columnes i un part

del *podium* de l'angle est (carrer Paradís). No hi ha constància que hi hagués cap [edifici d'espectacles](#).

Maqueta de la reconstrucció del temple romà de Bàrcino, construït a finals del segle I a.C. ([Museu Arqueològic de Catalunya](#), Barcelona) i les úniques quatre columnes que en resten al Centre Excursionista de Catalunya, c. Paradís, 11 (Fotos: S.G.).

Dos [aqüeductes](#) subministraven aigua a la ciutat: confluïen a la muralla al costat de la porta de l'actual plaça Nova, on se n'han conservat restes que han permès una reconstrucció d'una arcada d'un d'ells. Al carrer Duran i Bas se n'ha descobert un tram de quatre arcades. Així mateix el record dels aqüeductes ha perdurat en els noms d'alguns carrers (Arcs, Voltes...). L'aigua que fornien els aqüeductes provindria l'un de Collserola i l'altre del Besòs.

Les quatre arcades que resten de l'aqüeducte de la Barcelona romana al carrer de Duran i Bas, conservades en la paret d'una casa però en l'actualitat en una situació ben lamentable (S.G.).

Necròpolis de la plaça de la Vila de Madrid (S.G.).

Com era habitual en les ciutats romanes les vies properes que hi accedien estaven flanquejades per àrees d'enterrament com encara és possible veure a la **necròpolis** de la plaça de la Vila de Madrid, que conserva 85 elements funeraris, sobretot del s. II d.C. al III, que abracen els tipus més freqüents de **sepultura romana** de categoria humil: *cupae*, ares, esteles, cobertures de *tegulae* o d'àmfora o fosses.

Ara, de totes les restes romanes conservades a Barcelona sens dubte les més impressionants són les **muralles**. La muralla fundacional va ser àmpliament reforçada al segle IV d.C., un moment d'esplendor econòmic per a la ciutat però d'inestabilitat política i militar per a l'Imperi. Pràcticament es manté el mateix perímetre de la primera muralla, però se n'augmenta l'alçada -que arriba als 9 m-, se'n dobla l'amplada -fins als 4 m- i s'hi afegeix un gran nombre de torres fins a atènyer les 78. Les quatre portes també es reformen: resten en part les dues decumanes (plaça Nova i carrer Regomir), amb tres obertures (dues per als carros i una per als vianants). Per refer la muralla es van fer servir molts materials de tombes i altres construccions en desús, alguns dels quals s'han pogut recuperar. Actualment en nombrosos punts del casc antic es poden veure trams més o menys extensos de la muralla romana, sovint dissimulada per palaus medievals i altres construccions que van reaprofitar les seves estructures. Els llocs on es veuen les restes de la muralla romana -i els edificis que s'hi recolzen- són: plaça Nova -Palau del Bisbe, Casa de l'Ardiaca, Pia Almoïna-, plaça de Ramon Berenguer -Capella de Santa Àgueda, Palau Reial-, carrer de la Tapineria, carrer del sots-tinent Navarro -Palau Requesens-, plaça dels Traginers, carrer del Correu Vell, carrer del Regomir -Pati Llimona-, carrer d'Avinyó, carrer del Call, carrer dels Banyes Nous i carrer de la Palla.

La nova fortificació i la seva situació estratègica va donar a Bàrcino un paper més important en el **període final de l'antiquitat**, passant per davant de la capital romana tradicional, **Tàrraco**. Així va esdevenir capital del regne visigot (415, 507-510 i 531-548). D'altra banda el **cristianisme** es va fer cada volta més present: del s. V és la primera basílica cristiana coneguda, de la qual es poden veure les restes -tres naus i el baptisteri- sota la catedral i el Palau Reial.

(Foto superior) Quatre de les torres de la muralla romana, ara incorporades a la Casa de l'Ardiaca i el Palau del Bisbe, a la plaça Nova. Les dues semicirculars emmarcaven una de les portes de la ciutat, que donava pas al *Decumanus Maximus* (avui carrer del Bisbe). S'hi pot veure també una arcada reconstruïda d'un dels aqüeductes (S.G.).

La muralla romana al carrer del sots-tinent Navarro, amb la volta medieval del Palau Requessens, actualment seu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres (S.G.).

[Plànol de la Barcelona romana](#)

[Fotos de Bàrcino](#)

Webs d'interès:

- [De Bàrcino a BCN](#) (en català, castellà i anglès): la història de Barcelona a través d'un web amb vídeos, imatges, textos...
- [Ruta de la Barcelona romana: Què visitar](#) (en català, [castellà](#) i [anglès](#)): una de les rutes turístiques proposades per [TMB](#) és la dels monuments romans, amb una breu presentació històrica.
- [Bàrcino, la Barcelona romana](#) (en català, [castellà](#), [anglès](#) i [francès](#)): [Turisme de Barcelona en línia](#) també proposa la ruta romana, a partir d'una síntesi històrica.
- [Museu d'Història de Barcelona](#) (en català, castellà i anglès): allotja les restes romanes en el subsòl de la plaça del Rei i dels seus voltants i molts dels materials arqueològics trobats de la Barcelona romana. A més un jove [Luci Minici Natal](#) guia els menuts en les seves primeres passes per Bàrcino.
- [Fotos de la Barcelona romana](#).
- [Luci Minici Natal, la vida d'un senador i campió olímpic barceloní gravada en pedra](#)
- [El temple romà de Barcelona](#) (en català): conjunt d'activitats dins [Edu365.com](#) creat per Eduard Barrobés, Eloi Biosca i Santiago Quesada que proposa als estudiants que actuïn com a arqueòlegs per reconstruir el temple romà de Barcelona a partir de les restes existents.
- Exposició [L'arqueologia a Barcelona](#).
- [Quaderns d'arqueologia i història de la ciutat de Barcelona \(PDF\)](#): revista d'arqueologia de Barcelona.
- [Reconstrucció de Bàrcino](#) (IES Miquel Biada).

LA CIUTAT ROMANA D'EMPÚRIES

Els romans arriben a Catalunya a través d'[Empòrion](#), una colònia grega fundada cap al 600 a.C., que els és [aliada en la seva lluita contra els cartaginesos](#). Més endavant, durant el s. II a.C., els romans instal·len un campament militar permanent al costat de la ciutat grega, que conserva la seva independència, amb la finalitat de controlar el port i el territori. D'aquest campament militar en queden restes del pretori al nord del fòrum: murs, paviment, grans cisternes i sitges.

A principis del s. I a.C. el campament militar del costat d'Empòrion es va convertir en una ciutat, poblada per itàlics i independent de la grega. A mitjan segle I a.C. va rebre colons romans veterans de [Juli Cèsar](#) i després, en un moment desconegut durant el període que va des de [Cèsar](#) fins a [August](#), va ascendir a la categoria de *municipium*. Paral·lelament les muralles que separaven els dos nuclis urbans, el grec i el romà, van ser enderrocades i un nou tram murari va unir les dues ciutats en una de sola. A partir d'aquell moment el nom de la ciutat unificada va esdevenir plural (*Emporiae*) i l'antiga *polis* grega va perdre tota la seva autonomia.

La ciutat d'Empúries va ser projectada *ex nouo* en gran part seguint els [cànons urbanístics](#) de les colònies romanes: a partir de les estructures militars preexistents es va traçar la xarxa de carrers en la usual quadrícula de *cardines* i *decumani*. Després es va envoltar de la muralla i tot seguit es va començar a aixecar el fòrum. El *Cardo Maximus* unia el fòrum i la porta principal del sud, l'única conservada. Tanmateix un element misteriós distorsiona el traçat habitual de les fundacions romanes: un mur separa el recinte emmurallat en dues parts. Segons alguns arqueòlegs, aquest seria en realitat el [mur del qual parlen Estrabó i Liví](#), però no n'hi ha cap certesa.

La **muralla**, conservada sobretot a la banda sud, es va alçar segons una doble tècnica constructiva:

- La part inferior està feta amb gran blocs poligonals de pedra,
- El cos superior està construïda amb formigó (*opus caementicium*), a la qual es va donar forma per mitjà d'un encofrat.

El buit de l'interior s'omplia amb materials com terra i pedres.

La muralla meridional de la ciutat romana d'Empúries. En la foto superior el tram corresponent a la porta que dona al *Cardo Maximus*. A la dreta de la porta s'hi observa el relleu d'un fal·lus (detall), símbol de protecció. A la foto de la dreta l'extrem del mateix tram murari (S.G.).

El **fòrum** ocupa quatre illes i s'articula en dues parts divides per un *decumanus*. La banda meridional estava limitada originàriament per una filera de *tabernae*. El cantó septentrional estava presidit pel **temple**, del qual gairebé només es veu el *podium* i que devia estar dedicat a la Tríade Capitolina (**Júpiter**, **Juno** i **Minerva**). Darrere seu el fòrum quedava tancat per un pòrtic de doble nau en forma de U amb criptopòrtic (corredor semisubterrani) i precedit per un nimfeu. Probablement les dues parts tenien funcions diferents: la meridional servia per a les activitats comercials i polítiques i la septentrional per a les religioses.

En època d'**August** el fòrum va ser objecte d'una reforma total, d'acord amb la recent categoria de *municipium*. L'entrada de les *tabernae* es va girar cap al carrer, en comptes de mirar cap a dins el fòrum. Es va edificar un nou pòrtic en forma de U a tres bandes de la plaça meridional i, a la del sud, una **basílica** adjacent d'una sola nau amb tribunal (*aedes Augusti*) a la capçalera. A l'àrea sacra es van aixecar un temple a cada costat del principal,

probablement dedicats al [culte imperial](#). Finalment tot el recinte es va tancar amb tres portes.

Restes del criptopòrtic que envoltava el temple del fòrum (S.G.).

Al nord del fòrum es troben un mercat i les [termes](#) públiques, descobertes l'any 2000 i recentment excavades. Els altres edificis públics coneguts són l'amfiteatre i la palestra, tots dos bastits, el segle I d.C., extramurs però ben a prop de la muralla, a una banda i l'altra de la porta sud. L'[amfiteatre](#) emporità era un edifici molt modest en forma d'un òval de 93 x 44 m. En resta la base del *podium* i dels murs radials que sustentaven les grades, probablement de fusta. La [palestra](#), edifici destinat a practicar activitats físiques, només està testimoniada pel rectangle arrasat del seu pòrtic, que envoltava l'*arena*.

El forn (*prae-furnium*) de les termes.

De l'àmplia extensió que ocupava la **zona residencial** se n'ha excavat una petita part. Tot i això s'ha calculat que hauria pogut arribar a tenir uns 4000 habitants. A banda d'uns habitatges humils veïns del fòrum, només es coneixen una sèrie de grans [domus](#) situades sobre el *cardo* més oriental de la ciutat. L'estudi de l'evolució de les tres *domus* excavades il·lustra sobre el terreny l'enriquiment d'algunes famílies. Dues de les *domus*, les núm. 1 i 2B, es van ampliar en diverses fases a expenses de les cases veïnes. La *domus* 1 fins i tot va ocupar part del carrer i va saltar l'antiga muralla. Aquesta mansió tenia peristil, jardí (*hortus*) i, aparentment, banys privats, a més d'una esplèndida decoració, tal com es dedueix dels mosaics conservats, i una vista magnífica.

Entrada i atri de la *domus* 1 (S.G.).

A partir del segle I d.C. Empúries pateix una lenta decadència, com ja evidencia la humilitat dels nous edificis públics com l'amfiteatre i la palestra. Diversos factors poden explicar el aquest procés: la progressiva inutilització del port pels sediments aportats pel Fluvià, els canvis dels fluxos comercials en les rutes marítimes, la importància creixent de ciutats com [Tàrraco](#) o [Bàrcino](#) i les reformes administratives de [Vespasià](#). Tant la ciutat romana com la Neàpolis es van anar despoblant i finalment la ciutat es va replegar altre cop en el petit promontori de l'actual Sant Martí d'Empúries, la primitiva [Paleàpolis](#), que va ser seu episcopal en l'atiguitat tardana i època visigòtica. El nom es mantindria encara amb el comtat medieval d'Empúries i amb la comarca de l'Empordà.

Més sobre Empúries:

[Plànol de la ciutat romana d'Empúries](#)

ILERDA

Almenys des d'època romana l'emplaçament estratègic i les possibilitats defensives de l'actual Lleida la va fer propícia a ser la capitat d'un ampli territori: situada en un encreuament de camins, amb el riu Segre com una important via de comunicació, des del Turó de la Seu Vella es domina tota la plana del Segrià. Malgrat això queda obscur el paper que tenia en el món ibèric, quan una extensa àrea de les valls del Segre i del Cinca estava habitada pel poble dels **ilergets**. La posició privilegiada de Lleida i la identificació amb el topònim llatí d'*Ilerda* han dut persistentment els historiadors a situar la *Illirta* que apareix com a capital dels ilergets en les monedes ibèriques en el turó de la Seu Vella. Tanmateix, constatada la manca d'estructures ibèriques al llarg de totes les recerques arqueològiques al turó de la Seu, s'ha de posar en dubte aquesta identificació, i cal pensar, al contrari, que Ilerda va ser una fundació romana *ex novo*. Les restes més antigues de construccions romanes són datades a finals del segle II a.C., però la fundació de la ciutat probablement s'ha de situar a l'inici del segle I a.C. A l'època d'[August](#) va obtenir el títol de *municipium* i, va ser monumentalitzada. Ilerda, que pertanyia al districte judicial (*conuentum*) de Cesaraugusta, l'actual Saragossa, era una ciutat de pas entre la costa i l'interior de la península.

Diverses fonts clàssiques es referereixen a llerda, en especial a propòsit de la batalla que s'hi va produir entre [Cèsar i els partidaris de Pompeu](#) (49 a.C.), descrita pel mateix [Cèsar](#) en el *De bello ciuile*. No obstant això, fins a les excavacions arqueològiques de les últimes dècades, la ciutat romana, soterrada sota les construccions posteriors, no ha començat a sortir a la llum. De tota manera les estructures descobertes fins ara a diferents punts de la ciutat encara no permeten arribar a unes conclusions segures sobre el traçat urbà. La muralla abastaria tot el Turó de la Seu Vella i la part baixa fins a l'antic curs dels rius Segre i Noguera, amb una extensió total de 23 hectàrees. La difícil topografia del nucli urbà, amb una part alta escarpada -molt poc coneguda- i una part baixa enclavada en el marge entre el promontori i els dos rius, va condicionar en gran mesura la seva estructura, allunyada per força dels cànons de les [fundacions romanes](#). El sector més dinàmic de la ciutat correspondria a l'extrem est de la ciutat, on s'eixamplava el terreny pla. Allà era on hi devia haver la cruïlla del [Cardo Maximus](#) i del [Decumanus Maximus](#), en la qual s'alçaven unes grans [termes](#) públiques bastides al segle II d.C., l'edifici més notable descobert fins a aquest moment i que, tal vegada, va mantenir la seva funció, d'una manera o altra, fins a la Lleida musulmana. Tot i això el [fòrum](#) estaria situat, segons les hipòtesis formulades fins ara, cap a l'altre extrem de la ciutat, a prop del pont antic (potser a l'actual plaça de Sant Joan). Altres restes corresponen parcialment a algunes [domus](#) i a un possible tram del [Cardo Maximus](#) i d'algun altre carrer, mentre que d'altres estructures excavades no se n'ha pogut determinar amb certesa la naturalesa.

Durant el segle III d.C. llerda degué patir una forta crisi, atès que, segons demostra l'arqueologia, s'abandonaren molts edificis. El 449 els sueus i bagaudes van atacar la ciutat, que, tanmateix, es va refer.

El Turó de la Seu Vella i el Segre van ser els factors principals en la configuració de la ciutat romana de Lleida (S.G.)

Fragments de les muralles romanes al Turó de la Seu Vella (S.G.).

Restes d'uns banys privats excavats en una recent [intervenció arqueològica a l'Arc del Pont](#) (S.G.).

[Plànol de la Lleida romana](#)

Webs d'interès:

- El [Servei d'Arqueologia](#) de l'[ajuntament de Lleida](#) dona una breu síntesis sobre [la ciutat romana](#) d'Ilerda, permet una visita virtual a les seves [termes públiques](#), proporciona una [galeria d'imatges](#) d'objectes trobats, així com una [sèrie d'articles sobre l'arqueologia lleidatana](#):
  - X. Payà (2001): [Las termas públicas de la ciudad romana de Ilerda](#), *Actas del Coloquio Internacional de las Termas Romanas en el Occidente del Imperio*, (Gijón 1999), Gijón.
  - X. Payà - I. Gil - A. Lorient - M. Moran - A. Lorient (1996): [Evolució espacial i cronològica de l'antiga ciutat d'Ilerda](#), *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 6, pp 119-149.
  - X. Payà - I. Gil - A. Lorient - M. Molist - M. Morán (2003): [Darreres aportacions arqueològiques a la ciutat romana d'Ilerda](#), *Jornades d'Arqueologia i Paleontologia. 2000, Servei d'Arqueologia de la Generalitat (Lleida 2000)*.
- [Els ilergets](#) (en català): web de Marià Román (1998-2004) sobre el poble ibèric que ocupava la plana de Lleida.
- [Vilars2000](#) (en català, castellà i anglès): informació detallada sobre el poblament fortificat ilerget dels Vilars, a Arbeca (les Garrigues), i presentació del projecte de museització.

TÀRRACO

Els romans van arribar al que ara és Tarragona a l'inici de la [segona guerra púnica](#) (218 a.C.), quan Gneu Corneli Escipió, per afermar la nova dominació romana des d'Empúries fins al riu Ebre, va atacar un campament [cartaginès](#) situat a la vora d'un poblat ibèric anomenat Kese, a la part baixa de l'actual Tarragona, prop de mar. Poc després Tàrraco va esdevenir la principal base d'hivernada dels exèrcits romans d'Hispania, comandats pels germans Escipió, i, morts aquests, per Publi Corneli Escipió el jove. Per això Plini va qualificar la ciutat de *Scipionum opus*, obra dels Escipions (*Història natural*, III, 4, 21). El campament militar es va situar dalt del turó que dominaria la futura àrea de la ciutat i s'envoltaria d'una sòlida [muralla](#).

Arc de Berà, finals del segle I a. C, construït per Luci Licini Sura sobre la Via Augusta (S.G.).

Acabada la segona guerra púnica, Tàrraco va seguir sent una base militar fonamental en la consolidació i l'extensió del poder romà sobre la península Ibèrica, gràcies a la seva posició estratègica de port pròxim a l'Ebre i a les illes Balears, ben comunicat amb Itàlia i amb la Meseta castellana. La presència militar i les comunicacions també van convertir en un lloc atractiu per als comerciants itàlics, ara que esdevenia el centre d'un territori colonitzat per mitjà de [uillae](#) i conreat intensivament (vinya, olivera i horta).

Durant els primers dos segles d'existència la ciutat degué tenir l'estatus de federada, i no va ser fins a la segona meitat del segle I a.C. que va adquirir la categoria de colònia amb el nom oficial de *Colonia Iulia Vrbs Triumphalis Tarraco*, tot i que resta dubtós si el nou estatus va ser en temps de [Juli Cèsar](#) o d'[August](#), que va establir-s'hi durant els dos anys de guerres càntabres. Així mateix es va convertir en capital de l'extensa província de la Hispania Citerior Tarraconense, a més del seu propi *conuentus* o districte judicial.

El reconeixement de la seva capitalitat, que fins llavors degué ser exercida només *de facto*, va implicar l'interès de Roma per monumentalitzar Tàrraco a fi d'augmentar-ne el prestigi i fer-ne un centre difusor de la propaganda imperial. El primer projecte, executat en època d'August, va comprendre la reforma del fòrum de la ciutat i el teatre, tots dos a la part baixa,

propera al port. El segon programa va ser força més ambiciós: la construcció durant el període de la **dinastia flàvia** d'un immens complex a la part alta de la Tàrraco format pel circ i per un nou fòrum destinat a les necessitats de la província. Poc després el procés es va culminar amb l'edificació de l'amfiteatre a principis del s. II d.C.

Tàrraco ser capdavantera en el **culte imperial** a Occident: va dedicar un altar a **August**, sobre el qual va créixer miraculosament una palmera. Després de la seva mort va aixecar un **temple**, probablement al fòrum provincial, dedicat al mateix emperador, ja divinitzat. La foto (**MNAT**) representa un sesterci encunyat a Tàrraco en honor d'August amb la representació del seu temple.

El difícil relleu del seu emplaçament i, potser, el seu creixement paulatí van impedir en gran mesura que la ciutat seguís l'**estructura típica de les fundacions romanes**. Tàrraco, construïda en el vessant d'un turó que descendia fins al mar, s'esglaonava en una sèrie de grans terrasses. El **circ** n'ocupava tot una i migpartia la ciutat: en les dues superiors es va edificar el **fòrum provincial** (en una el temple i en l'altra la plaça de representació), mentre que els nivells inferiors, que baixaven fins al port, eren les àrees residencials, amb el **fòrum de la colònia** situat en l'extrem sud-oest de la ciutat, en comptes d'ocupar un espai més central com era costum. Les exigües restes d'un carrer (*decumanus*) pertanyent a l'**àrea residencial** immediata a la basílica fan pensar que el traçat viari era ortogonal. Si prenem com a model aquesta quasi única mostra hem de suposar que els carrers feien un fort pendent, estaven empedrats i disposaven de clavagueres. Els edificis que s'hi observen són modestos: una casa amb un petit peristil i algunes *tabernae* (establiments comercials), una d'elles amb habitatge a la rebotiga. El port, el **teatre** i l'**amfiteatre** quedaven fora muralla. Tres **aqüeductes** proveïen d'aigua la ciutat.

El carrer conservat al costat de la basílica, amb les *tabernae* a l'esquerra. S'hi pot observar la vorera i la calçada. A la foto de la dreta, la clavaguera (*cloaca*) que hi passava subterrània (S.G.).

Des del segle I a.C. al II d.C. Tàrraco coneix una gran prosperitat econòmica paral·lela al favor imperial, però a finals del mateix segle II d.C. part de les elits de la ciutat van sofrir la repressió de l'emperador **Septimi Sever** per haver donat suport al seu rival Albí. A partir d'aleshores s'inicia la decadència de la ciutat, malgrat que tindrà períodes de revifada. El 260 Tàrraco va ser devastada pels francs. Amb la reforma administrativa de **Dioclecià** la

província Tarraconense va quedar molt reduïda i, ja sota els reis visigots, al segle V, perd la capitalitat a favor de [Bàrcino](#) i Toledo. Tanmateix la continuïtat de la seu del bisbe metropolità li va assegurar un paper encara important.

Des del segle III d.C. el nucli urbà va patir una forta transformació: l'àrea residencial, a la part baixa de la ciutat, va anar-se despoblant progressivament, mentre que els grans espais del fòrum i del circ de la zona alta van perdre les seves funcions públiques per omplir-se d'habitatges, que aprofitaven les estructures dels antics monuments esdevinguts obsolets. Alhora van sorgir nous edificis menys magnífics de representació política o religiosa (basíliques cristianes, l'església catedralícia...). D'aquesta manera la ciutat tardoromana, replegada entre les muralles de la part superior i el circ -igual que la medieval-, quedarà molt reduïda respecte als períodes anteriors. Tarragona no tornarà a tenir l'extensió que tenia en la primera etapa de l'Imperi fins al segle XX.

Monuments principals:

- [Muralles](#)
- [Fòrum de la ciutat](#)
- [Teatre](#)
- [Fòrum provincial](#)
- [Circ](#)
- [Amfiteatre](#)
- [L'aigua a Tàrraco: aqüeductes i termes](#)

Webs d'interès:

- [Fotos de Tàrraco](#) (SG).
- [Museu d'Història de Tarragona](#) (en català, castellà i anglès): el web del museu que explica la història de la ciutat de Tarragona atorga l'espai més gran a la Tàrraco romana i als seus principals monuments, dels quals dona informació relativa a la seva història, horaris i preus.
- [Museu Nacional Arqueològic de Tarragona](#) (en català, castellà i anglès): informació sobre el museu, algunes peces de la seva col·lecció, exposicions temporals com [Tàrraco i l'aigua](#) o [Perspectiva hipotètica de Tàrraco al s. II dC](#) (amb una restitució de tot el nucli urbà i de cadascun dels edificis), i [els principals monuments i itineraris de la Tarragona romana](#).
- [Patrimoni de la Humanitat](#) (en català): revista editada per l' [ajuntament de Tarragona](#) dedicada al patrimoni històric de la ciutat. Cada número descriu un dels principals monuments romans de la ciutat i dels voltants o un període històric.
- [Recintes històrics de la ciutat de Tarragona](#) (en català, castellà i anglès): secció del web de l' [ajuntament de Tarragona](#) que descriu els principals monuments romans de la ciutat: les muralles, l'amfiteatre, el circ, l'aqüeducte de les Ferreres i la pedrera del Mèdol. Dona la possibilitat de fer-hi una detallat recorregut virtual de cada edifici amb àmplia informació, fotos, plànols, bibliografia i horaris de visita.
- [Simulacra Romae. Tàrraco](#) (en català): secció molt completa dedicada a la Tarragona romana del web promogut pel consorci Urbium Hispaniae Romanae, format pels ajuntaments de Tarragona, Còrdova i Mérida. S'hi dona un repàs de la seva història i cronologia, una visita virtual a les seves restes, una extensa base de dades de les intervencions arqueològiques a la ciutat, bibliografia, articles en línia i enllaços institucionals. (No funciona)
- [Tàrraco](#) (en català) història de Tarragona, sintètica i il·lustrada, que dedica un capítol a la presència romana a la ciutat

- [Tàrraco romana](#) (en català): visita virtual elaborada per Cèsar Carreras (UOC) de la ciutat romana de Tarragona amb dos possibles itineraris: un seguiment cronològic de la història de la ciutat fins a l'època visigòtica o bé un visita arqueològica a partir del urbanisme de Tarragona.
- [Tàrraco romana](#) (en català i castellà): pàgina de Josep M. Puçe que introdueix a la Tarragona romana (1997, inacabada).
- [Visita virtual a Tàrraco](#) (en català, castellà, anglès i francès): pàgina web que recorre breument els diversos edificis i restes de la ciutat romana de Tarragona i del seu entorn. Breu, senzilla i clara.

EMÈRITA AUGUSTA

Història

Entorn de l'any 25 a.C. [August](#) va fundar la colònia d'Emèrita Augusta -l'actual Mérida, a Extremadura- a la província de Lusitània, amb l'objectiu principal d'assentar els legionaris més veterans de les guerres contra els càntabres i els àsturs. La seva ubicació en una vall favorable per travessar el riu Guadiana i punt de trobada entre dues [vies](#) principals -la Via de la Plata, de nord en sud, i la que unia Còmplutum amb Olisipó, d'est a oest-, la convertia en nus de comunicacions de tot l'occident de la península Ibèrica. El territori era ric en recursos naturals: matèries primeres, terra per al cultiu, boscos i aigua. Capital de la província Lusitània des del 15 a.C., Emèrita es va transformar durant els segles I i II d.C. en una esplèndida ciutat monumental, amb tots els edificis, espais i serveis propis d'una gran urbs romana.

Des de finals del s. III i el s. IV la ciutat experimenta un renovat desenvolupament gràcies a la reforma administrativa de [Dioclecià](#), que la va convertir a la capital de la Diòcesi de les Hispànies i en una de les ciutats més importants del món romà. Es reconstrueixen diversos edificis públics, s'aixequen nombroses mansions urbanes i s'enriqueixen les [vil·les rurals](#).

Al s. V els pobles germànics -sueus, alans i vàndals- van lluitar per apoderar-se de la ciutat. A mitjan segle VI Emèrita va ser capital del regne visigot, però la cort va acabar traslladant-se a Toledo. Des de llavors el buit provocat per la falta d'un poder polític fort va ser omplert pels bisbes de la metròpoli emeritense, la qual cosa va implicar un impuls constructiu de clara significació cristiana: es van edificar i van restaurar basíliques, monestirs, escoles i hospitals. La importància de la ciutat es mantindria després de la invasió àrab (713), fins a la fundació de Badajoz en l'últim terç del segle IX.

La ciutat

Emèrita disposava de dos fòrums, un per a la ciutat i l'altre per a la província. Del **fòrum municipal** es pot veure part del pòrtic i el Temple de Diana, d'època d'August. A desgrat del nom amb què es coneix, s'ha pogut determinar la dedicació del **temple** al **culte imperial** gràcies a les escultures allà trobades. Del **fòrum provincial** romanen la porta que el comunicava amb el fòrum municipal, mal anomenada Arc de **Trajà**, i restes del temple, també de culte imperial.

El fòrum municipal d'Emèrita: pòrtic (dalt) i (esquerra) temple erròniament anomenat de Diana, en realitat de culte imperial, Mérida (S.G.).

El teatre i l'amfiteatre formen un conjunt construït segons un únic projecte i sobre el mateix turó, sobre el qual recolzen les seves respectives graderies. El **teatre** és l'edifici més ben conservat i més grandios de Mérida. Va ser inaugurat el 16-15 a. C. i reformat en diverses ocasions. La seva *cauea* graderia tenia capacitat per a 6.000 espectadors. El més destacable de l'edifici és el *frons scaenae*, compost de dos pisos decorats amb columnes de marbre i una sèrie d'escultures de déus i retrats imperials. Rere el *frons scaenae* hi havia un peristil o pòrtic enjardinat.

Teatre de Mérida (S.G.): el frons scaenae des d'un uomitorium i des de la cauea.

Inaugurat l'any 8 a.C., l'[amfiteatre](#) és de dimensions considerables, encara que està construït amb materials pobres (granit, maó i formigó). Medeix un poc més de 126 m x 102 m i la sorra 54'50 x 41'15 m. La seva estructura és l'habitual, amb una *cauea* o apta per a 15.000 espectadors i unes *fossae* en forma de creu.

Amfiteatre, Mérida (S.G.).

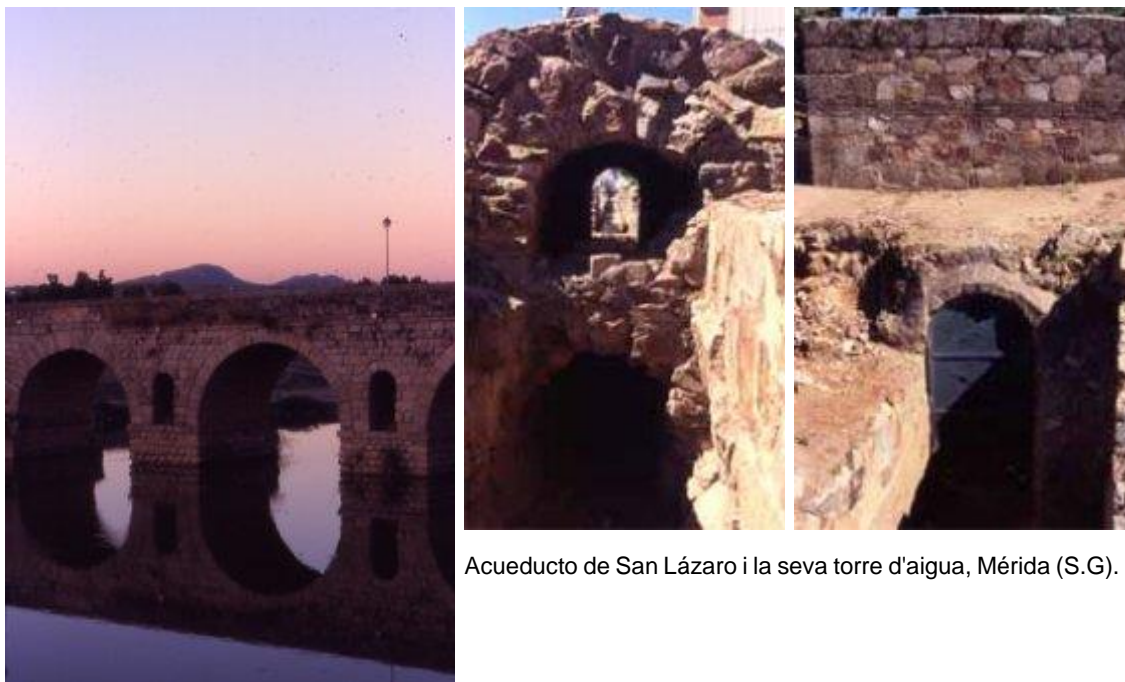
El [circ](#) va ser construït al s. I d.C. fora muralla, al fons d'una vall en el pendent de la qual es recolza un dels costats de la graderia, amb capacitat per a uns 30.000 espectadors. Les seves proporcions (440 x 115 m) són notables i la seva estructura és excepcionalment visible. L'*arena* ocupa l'extensió de 30.000 m², dividida per la *spina*, decorada amb escultures i obeliscos, dels quals només resten les fonamentacions. En l'extrem oest es trobava la monumental *porta pompae* -d'on sortien les desfilades- i, a banda i banda, els *carceres* o cotxeres.

Circ, Mérida.

La trama urbana formava la retícula pròpia de la **fundacions romanes**, a partir del *Decumanus Maximus* i del *Cardo Maximus*. Encara és possible contemplar restes d'alguns carrers i de diverses **domus**. D'aquestes les més notables són les anomenades Casa de l'Amfiteatre i Casa del Mitreu, ambdues situades extramurs, per la seva extensió i luxe i pels seus bells mosaics, entre els quals destaca el Mosaic Cosmològic. El *Decumanus Maximus* desembocava en la porta que donava al **pont** sobre el Guadiana, de 60 arcs i 792 m de llarg i construït amb un nucli de formigó romà revestit de carreus encoixinats. Al llarg dels segles ha estat restaurat en nombroses ocasions.

Un altre aspecte molt destacat d'Emèrita Augusta són les **infraestructures hidràuliques** que es troben en l'interior de la ciutat i sobretot en el seu entorn. Així, es conserven restes dels **aqüeductes** que fornien aigua a la ciutat, alguns corresponents a galeries subterrànies i d'altres a canalitzacions elevades, com el tram més cèlebre, l'anomenat Acueducto de los Milagros. Dos dels aqüeductes prendrien l'aigua dels embassaments propers de Prosèrpina i de Cornalvo, encara que recentment s'ha posat en dubte l'origen romà d'ambdós pantans.

Acueducto de San Lázaro i la seva torre d'aigua, Mérida (S.G).

Detall del pont del Guadiana

Webs d'interès:

- El web [Simulacra Romae](#), promogut pel consorci Urbium Hispaniae Romanae, dedica una secció molt completa a [Emèrita Augusta](#), amb la història de la ciutat, una visita virtual a les seves restes i enllaços, a més d'altres apartats destinades més aviat a un públic especialitzat: bibliografia, informes d'excavació, articles en línia.
- [Un paseo por Augusta Emerita](#) és un web de José Fernando Pablos orientat a secundària. Ens permet fer un recorregut a través de la Mérida romana, edifici per edifici, amb fotos i explicacions detallades, a més d'activitats i consells per a la visita real (per als qui s'hi animin).
- [Consortio de la Ciudad Monumental de Mérida](#), que gestiona els monuments de l'antiga Emèrita Augusta proporciona en el seu web, entre altres, els serveis següents: notícies actualitzades, activitats, fòrums i una breu explicació de cada monument, a més d'informació pràctica per a la visita. Resulta útil i està ben presentada però, al meu parer, es podria esperar més de l'organisme que hauria d'estar més interessat a difondre el patrimoni romà de Mérida. Per exemple, hi trobo a faltar la reconstrucció virtual dels principals monuments.
- El [Museo Nacional de Arte Romano de Mérida](#), a més d'activitats, notícies, enllaços, publicacions del museu, dóna la possibilitat de fer una visita virtual i veure moltes de les peces que s'hi exposen.